УДК 327

Пронь С.В., *Миколаївський політехнічний інститут*

Пронь Сергій Вікторович (1955 р.н.). У 1979 р. закінчив історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту. Кандидат історичних наук, доцент, ректор Миколаївського політехнічного інституту. Коло наукових інтересів – *історія, міжнародні відносини та дипломатія країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону.*

ЯПОНІЯ – КИТАЙ – РОСІЯ: ДОМІНУЮЧІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ (1990-ті – початок 2000-х років)

У статті зроблено спробу проаналізувати зовнішньополітичні та економічні напрямки діяльності Японії, Китаю та Росії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Автор використовує матеріали китайської, японської, російської періодики та спеціальної наукової літератури.

In this article an attempt is made to analyze foreign policy and economic directions of activities provided by Japan, China and Russia in Asian-Pacific region. The author uses the materials of Chinese, Japanese and Russian periodicals and special scientific sources.

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) стикаються найбільш суттєві економічні, політичні та військові інтереси Японії, Росії й Китаю. У процесі створеної тут ситуації деякі з них можуть стати основою для розвитку конструктивної взаємодії, інші – передбачають суперництво.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон на сьогодні є одним з найважливіших економічних і політичних центрів сучасного світу, який за темпами розвитку ще у 1990-х роках випередив більшу частину країн Старого і Нового світу.

Можна цілком погодитися з думкою провідного українського сходознавця професора С.Шергіна про те, що серед науковців до цих пір продовжується дискусія щодо поняття “Азіатсько-Тихо-океанський регіон”. Дуже доречною і цікавою є також його думка відносно назви “Тихоокеанське кільце”, яке об’єднує від 32 до 43 держав [1].

На відміну від українських дослідників, деякі російські сходознавці-історики, наприклад, доктор історичних наук Олег Арін, вважають, що АТР взагалі не існує, а будівництво в ньому “загального дому” – це “Палата № 6”. Щоправда, він зразу ж робить уточнення – “таке можуть тільки росіяни” [2]. Йому видніше.

Всупереч твердженню Аріна, такі відомі японознавці, як В.Єрьомін, К.Саркісов, А.Сенаторов, використовують термін “Азіатсько-Тихоокеанський регіон” [3].

Щодо позиції американських вчених з цього приводу, то більшість з них схиляються до “Тихоокеанського регіону”, включаючи Далекий Схід, Південно-Східну Азію, Австралію та Океанію [4].

Наприкінці 1970-х років Японія стала автором ідеї створення “Тихоокеанського співтовариства”, яку з цілого ряду обставин тоді реалізувати не вдалося [5]. Але вже у 1980 році за участю Японії була заснована Конференція Тихоокеанського економічного співробітництва (КТЕС), з 1990-го року перейменована у Раду з тихоокеанського економічного співробітництва (РТЕС). У склад

організації ввійшли лідери урядів, бізнесу та наукових організацій 20 країн.

Токіо також зробив вагомий внесок у формування організації Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), заснованої у 1989 році (хоча автори словника "Японія" переконані, що АТЕС було створено у 1990-му році за ініціативою Австралії та при повній підтримці Японії) [6].

З 1991 року до АТЕС входить Китай. Сьогодні Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво об'єднує 21 країну, враховуючи Росію, і перетворилося у вагому представницьку міжнародну економічну структуру. Наприклад, у липні 1997 року валютні резерви країн АТЕС становили 600 млрд. доларів, зокрема у Японії – 280 млрд., Китаї – 140 млрд., Гонконгу – 100 млрд., Тайвані – 85 млрд. доларів [7].

Враховуючи японсько-американські торгівельно-економічні протиріччя, які виникли в межах АТЕС, та втручання Міжнародного валютного фонду, авторитет цієї організації знизився, під сумнів була поставлена і провідна роль Японії в цьому міжнародному об'єднанні.

З іншого боку, у цій ситуації значно зросла роль Китаю, який зі своїм потужним господарчим масивом здійснює відповідний вплив на економічний та інтеграційний процеси в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Деякі експерти вже зробили висновок про те, що "Японії не під силу вивести регіон з потрясінь, але є окремі ознаки того, що Китай може зробити це замість неї". Інші спостерігачі готові проголосити, що східна Азія "отримала для себе регіонального лідера XXI століття – Китай" [8].

Китай має намір не втратити шанс закріпити свої позиції в регіоні на фоні відстаючої від подій Японії. Напередодні саміту АТЕС у Куала-Лумпурі (столиця Малайзії) у листопаді 1998 року Голова КНР Цзян Цземінь заявив про намір "зміцнити своє політичне лідерство" на зустрічі у верхах, посилаючись у зверненні до керівників інших країн на те, що Китай як "відповідальна велика держава" утримав падіння паритету юаня, не зважаючи на зниження конкурентоспроможності китайського експорту" [9].

В Японії добре розуміють, що саме співробітництво з Китаєм на регіональному рівні є життєво необхідним. Так, у доповіді японського представника на Міжнародному форумі з питань китайсько-японського співробітництва (Пекін, листопад 1995 року) підкреслювалось, що "у Східній Азії іде формування регіональної системи торгівлі та капіталовкладень" і головним завданням АТЕС є забезпечення більш ефективних результатів, а для цього необхідні "спільні ініціативи Японії та Китаю" [10].

На фоні зміцнення позиції КНР у системі міжнародних зв'язків, китайські офіційні особи все частіше демонструють конструктивний підхід до регіональних взаємодій з іншими країнами, враховуючи насамперед Японію. Наприклад, виступаючи з лекцією в Токіо у жовтні 1998 року, посол КНР в Японії Чен Ціань зосередив увагу на наступних факторах, які визначають подальший розвиток ситуації в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні:

– *по-перше*, докорінна зміна відносин між провідними країнами в АТР;

– *по-друге*, завдяки міцним економічним зв'язкам держави регіону стали більш взаємозв'язаними, що сприяє посиленню безпеки та розквіту регіону;

– *по-третє*, багатосторонні діалоги та співробітництво в регіоні відіграють зростаючу важливу роль; межі переговорів у таких організаціях, як АТЕС, РТЕС, Регіональний форум АСЕАН, сприяють підвищенню взаєморозуміння, координації розвитку та активізації співробітництва;

– *по-четверте*, поступово загальним для всіх стало вирішення суперечок та непорозумінь шляхом діалогу [11].

За даними фахівців, з початку 1990-х років найбільш перспективним щодо економічного розвитку вважався район "Японського моря" (саме під такою назвою фігурував субрегіон), в якому кожна з країн мала зробити свій внесок, а саме:

– Японія – капітал та високі технології;

– Китай (головним чином північно-східні провінції) – трудові ресурси, відповідний потенціал сільського господарства та легкої промисловості;

– Росія (Далекий Схід) – природні ресурси: газ, вугілля, нафта, кольорові метали, морські продукти [12].

З надбанням міжнародного досвіду, особливо після краху "біполярної моделі" світу, в Японії добре зрозуміли, що з сусідами в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні необхідно мати, по можливості, дружні, добросусідські відносини [13].

Намагання японського керівництва активно включитися до "багатополярної дипломатії" знайшло відображення у змісті висунутої у 1997 році прем'єр-міністром Р.Хасімото "євразійської дипломатії", в якій вперше за довгі роки підкреслювалась необхідність "інтенсивно розвивати конструктивні відносини Японії з Китаєм і Росією" [14].

Виступаючи на міжнародному колоквіумі у Токіо (листопад 1998 року), заступник міністра закордонних справ Японії Мінору Тамба підкреслив, що за останні роки саме Японія, США, Китай та Росія є джерелом політичного динамізму у Східній Азії. На його думку, у дипломатичної активності цих країн існує три причини:

1) "Новий порядок" в АТР лише необхідно буде створювати.

2) У регіоні зберігаються передумови

потенційної нестабільності (тайванська, корейська проблеми...).

3) Японія та Росія значно покращили двосторонні відносини, чим створюють основу для виникнення нової геополітичної сили в регіоні [15].

З цього приводу відомий російський японознавець Георгій Кунадзе висловлює думку, що у зовнішній політиці Японії все ще існує незрозумілий за мірками нормальної країни розрив між об'єктивними можливостями та суб'єктивним небажанням їх використовувати. Він пише: "Добре організований та у вищій ступені професійний апарат зовнішньої політики. І ... слабке політичне керівництво нею. Незрівнянний інтелектуальний потенціал нації. І його майже повна невичерпаність у сфері зовнішньої політики. У перспективі такий розрив загрожує обернутися для Японії великими втратами" [16].

Разом з тим, в Японії розглядають Росію як потенційно вагомого регіонального економічного партнера (можливо, відчувається ситуація піввікового дипломатичного "тупика"). Наприклад, у 1994 році обсяг російського експорту до Японії склав 48,3 млрд. доларів, а імпорт – 28,2 млрд. доларів, що складає лише 12% від обсягу японського експорту та 10,3% її імпорту [17].

Щодо Китаю, то він розглядається японською стороною як перспективний торгівельний партнер і вигідною сферою інвестиційної політики. До речі, тільки з 1993 до 1994 років японський імпорт з Китаю виріс з 20,6 млрд. до 27,7 млрд. доларів, а експорт – відповідно з 17,3 млрд. до 18,7 млрд. доларів [18].

Самі китайці вважають, що наприкінці 1990-х років відносини між Японією та Китаєм "зберегли тенденцію до розвитку". Китай виступає за те, щоб, враховуючи уроки минулого і дивлячись у майбутнє, вирішувати існуючі проблеми в інтересах нового розвитку японсько-китайських відносин добросусідства, дружби та співробітництва. Підіймаючи проблему майбутніх китайсько-російських відносин, Китай вважає, що попереду "подальше розширення торгівельно-економічного, науково-технічного співробітництва, посилення консультацій з міжнародних питань" [19].

Українська дослідниця Ольга Михайленко, розглядаючи питання перспектив японсько-китайсько-російської співпраці у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, переконана, що Японія змушена буде "балансувати" між США, Китаєм, Росією, але "для цього їй знадобиться підтримка з боку сусідніх держав. Росія буде намагатися зберегти власний вплив у цьому регіоні, Китай – його набути" [20].

Ми ж, підсумовуючи, додамо, що розвиток японсько-китайсько-російських відносин

Література

1. Шергин С. Азиатско-тихоокеанская дилемма // Зеркало недели. – 2004. – 14 августа.
2. Арин О. Стратегические контуры Восточной Азии в XXI веке. Россия: ни шагу назад. – Москва: Альянс, 2001. – С. 135.
3. Япония: Справочник. – М.: Изд-во "Республика", 1992. – С. 473.
4. America. A Concise History. (James A. Henretta…). – Boston; New York, 1999. – P. 742-743.
5. Китай в мировой и региональной политике (История и современность). – М.: РАН. Институт Дальнего Востока, 2001. – С. 146.
6. Япония: Справочник. – С. 473.
7. Китай в мировой и региональной политике. – С. 147.
8. China in East Asia: From isolation to a Regional Superpower Status // Athens. – 1998. – P. 38-39.
9. The Daily Yomiuri. – 1998. – December 15.
10. International Studies. – Beijing. – 1998. – P. 6-7.
11. IIPS News. – Vol. 10. – № 1. – Winter, 1999.
12. Проблемы Дальнего Востока // ИДВ РАН. – 1993. – № 4. – С. 4-5.
13. Крупянко М., Арешидзе Л. Япония. Концепция национальной безопасности // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 3. – С. 27-28.
14. The Daily Yomiuri. – 1997. – July 25.
15. Ibid. – 1998. – November 4.
16. Кунадзе Г. Острова без мостов // Новое время. – 2002. – № 28. – С. 27.
17. Япония в поисках новых рубежей. – М.: Восточная литература РАН, 1998. – С. 225.
18. Japan. An International Comparison. – Tokyo, 1994. – P. 53-54.
19. Китай: факты и цифры. – Пекин: Изд-во "Синьсин", 1998. – С. 68.
20. Михайленко О. На межі нових перспектив: Японія у XXI столітті // Нова політика. – 2001. – № 1. – С. 24.

Надійшла до редколегії 03.11.2004 р.